

OSOBNÍ POHODA DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH: PSYCHOSOCIÁLNÍ KORELÁTY ŠTĚSTÍ A ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI

JAKUB PIVARČ

Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha

ABSTRACT

Well-being of children and adolescents: psychosocial correlates of happiness and life satisfaction

Objectives. The study comprehensively analyzes selected demographic, personality and contextual factors and their role in relation to the subjective evaluation of feelings of happiness and satisfaction in 1,975 children/adolescents aged 10–18.

Methods. The research sample was compiled in primary and secondary schools, facilities for protective and institutional education, diagnostic institutes as well as children's homes and asylum shelters in the Czech Republic. Happiness and overall life satisfaction were assessed using the Subjective Happiness Scale (SHS; Lyubomirsky & Lepper, 1999) along with the Student's Life Satisfaction Scale (SLSS; Huebner, 1991). Data collection was carried out by the completion of online questionnaires in 2020 before the onset of the covid-19 pandemic.

Results. Multiple linear regression analysis showed that happiness and satisfaction tended to decline in middle and late adolescence. Lower levels of happiness and satisfaction were also found among those who had experienced growing up at home in a single-parent family or in an institutional setting, who considered the environment in which they grew up to be dangerous and dull, who did not feel accepted by the caregiver and who self-evaluated as "choleric" and "melancholy."

Conclusions. The respondents' subjective evaluation of their own temperament along with the feeling of acceptance by the caring person contributed most to the prediction of happiness and satisfaction. Very weak effects were found with respect to gender and spirituality. The adaptation and psychometric analysis of the SHS and SLSS carried out in this study showed that the Czech versions of both instruments can be considered valid and reliable to identify happiness and satisfaction in a given population of adolescents.

Study limitations. The limitations relate to the cross-sectional design of the research as well as the fact that the sample was not representative. The psychosocial data, i.e. assessments of temperament, spirituality and the feeling of acceptance by the caregiver, were obtained from the young people's subjective statements through single-item scales.

key words:

subjective well-being,
happiness,
life satisfaction,
children/adolescents

klíčová slova:

subjektivní osobní pohoda,
štěstí,
životní spokojenost,
děti/dospívající

ÚVOD

Zhruba od 80. let 20. století lze v odborné literatuře sledovat doslova expanzivní nárůst studií věnující se problematice štěstí a životní spokojenosti, tedy konstruktům, které je možné zahrnout pod zastřešující koncept osobní pohody (subjective well-being) (Blatný a Šolcová, 2016; Stavrova, 2019). Spíše než výzkumy osobní poho-

Došlo: 23. 3. 2021; J. P., Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Jilská 1, 110 00 Praha 1; e-mail: jakub.pivarc@gmail.com

Studie vznikla s podporou AV ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO 68378025 v rámci projektu PPPLZ „Prekoncept štěstí a životní spokojenosti u populace dětí a mládeže“ (reg. č. L300281951).

dy realizované u dětí/dospívajících převažují studie u populace dospělých (Blatný et al., 2004; Delgado et al., 2020; Jiang a Huebner, 2017; Kožený et al., 2007; Leto et al., 2019; Shek a Liu, 2014; Slezáčková et al., 2015). Výzkum štěstí a spokojenosti u dětí/dospívajících má svá specifika, na některá z nich poukazují Schütz et al. (2014): zaprvé, vychází z odlišností vývojových fází ontogeneze psychiky, z individuálních zvláštností kognitivního a emočního vývoje. Zadruhé, na dospívající mohou více než na dospělé působit některé sociální faktory, přitom oproti dospělým mají menší možnost ovlivnit sociální prostředí včetně životních podmínek, kterými jsou dotčeni (např. materiální a ekonomické podmínky rodiny, rodinné zázemí, sociální status rodiny, sociální vztahy ad.). Zatřetí, dospívající mají taktéž menší možnost o sobě rozhodovat a v porovnání s dospělými nemusí mít dostatečně rozvinutý rozsah strategií k překonávání životních obtíží, kterým mohou čelit (Schütz et al., 2014). Z hlediska psychosociálního vývoje je období adolescence dynamické, senzitivní a vulnerabilní. Je proto zvlášť důležité věnovat náležitou pozornost (psychologickou, pedopsychiatrickou, pedagogickou a také výzkumnou) duševnímu zdraví, včasné identifikaci obtíží, které mohou v pozdějším dospělém věku vyústit do rozvoje závažnějších forem a potřeb péče, a celkové osobní pohodě dětí/dospívajících. Podmínky, které je v této etapě života obklopují a ovlivňují, mají jednoznačně dopad na jejich osobní pohodu, tedy na to, jak prožívají své štěstí a jak hodnotí vlastní spokojenost se životem.

Ačkoliv v českém výzkumném kontextu existují dílčí studie zaměřené na osobní pohodu dětí/dospívajících, významně větší zájem o tuto problematiku je možné evidovat v zahraniční literatuře a mezinárodních šetřeních. Z dosavadních zjištění lze vyvodit několik důležitých závěrů. Realizované studie, především v českém kontextu, se povětšinou zaměřily na jeden z aspektů osobní pohody (např. výzkum životní spokojenosti, Slezáčková et al., 2015). Překvapivě málo pozornosti je věnováno výzkumu osobní pohody v její multidimenzionální perspektivě reflektující jak dimenzi afektivní (štěstí), tak i kognitivní (životní spokojenost) (Krucichová, 2021). Některé studie upozornily na řadu nekonzistentních výsledků nebo dokonce na protichůdná zjištění ve vztahu k roli jednotlivých psychosociálních korelátů štěstí a spokojenosti dětí/dospívajících, jako jsou např. pohlaví a věk (Shek a Liang, 2018). Navíc, řada studií se soustředila na věkově úzkou kohortu a nemohla tak dostatečně postihnout hledisko vývoje osobní pohody dospívajících (např. výzkum realizovaný u 15letých, Kožený et al., 2007). Jen málo uskutečněných výzkumů ověřovalo, zda osobnostní faktory, jako jsou temperament a spiritualita, které byly ve vztahu k osobní pohodě dospělých identifikovány jako významné, přispívají k míře prožívaného štěstí a spokojenosti také u dospívajících (Holder a Klassen, 2010). S ohledem na kontextuální faktory, které zdůrazňují význam sociokulturních podmínek, životních událostí a zkušeností, jen menší počet výzkumů kladl důraz na vzájemné porovnání osobní pohody u dospívajících v závislosti na prostředí, ve kterém probíhala jejich socializace. Méně prozkoumaná je tak oblast týkající se osobní pohody dospívajících, kteří prožívali své dospívání v institucionálním zařízení a v prostředí (ne)úplné rodiny (Delgado et al., 2020). V tomto ohledu je také méně probádán vztah osobní pohody dospívajících v závislosti na jejich hodnocení pocitu přijetí pečující osobou a v závislosti na hodnocení pocitu bezpečí a podnětnosti prostředí, v němž dospívání probíhalo (Dinisman et al., 2012). A konečně, méně studií se zaměřilo na komplexnější analýzu, která by postihla širší spektrum demografických, osobnostních a kontextuálních faktorů a jejich vzájemné působení ve vztahu k osobní pohodě dětí/dospívajících.

Na rozdíl od některých dosud realizovaných výzkumů tato studie reflektuje hledisko vývoje osobní pohody dětí/dospívajících ve věku 10–18 let a prostřednictvím

standardizovaných výzkumných nástrojů zjišťuje, zda se u této populace liší míra prožívaného štěstí a celková životní spokojenost. Přínos předkládané studie spočívá mimo jiné v tom, že v souladu s integrativním přístupem (Lu, 1999) orientuje výzkumnou pozornost na komplexní analýzu výše zmiňovaných vybraných demografických, osobnostních a kontextuálních faktorů a zkoumá jejich roli ve vztahu ke sledovaným konstruktům osobní pohody.

VYMEZENÍ POJMŮ A TEORETICKÝ RÁMEC

Životní spokojenost je možné chápat jako kognitivní aspekt osobní pohody, neboť reflektuje především rozumové hodnocení života jedincem (Diener et al., 2002). Poukazuje na vědomé hodnocení toho, do jaké míry se přibližuje současný život člověka ideálnímu stavu podle individuálních kritérií, tj. vyjadřuje vnímaný rozdíl mezi aktuální situací a očekáváním. Naproti tomu štěstí odráží spíše afektivní prožitky či pozitivní emocionální stavy, tedy jde o stav, kdy pozitivní emoce dominují nad negativními (Bieda et al., 2019). Štěstí a spokojenost je možné nahlížet dle paradigmatu, které klade důraz na hledisko subjektivity hodnocení, přičemž za šťastného a spokojeného lze považovat člověka, který se tak cítí nebo o sobě říká, že se tak cítí (Hamplová, 2015).

Jednou z klíčových a převládajících teoretických koncepcí pro současnou pozitivní psychologii je rozlišení mezi tzv. hédonickou osobní pohodou, která je spojována s Epikúrovou filosofií, a Aristotelovou eudaimonií. Hédonická komponenta je chápána ve smyslu dosahování emocionálně prožívané slasti, libosti, radosti či určité euforie a je spojována s maximalizací příjemných zážitků, a tedy spíše se sensorickými prožitky a potěšením (má epizodní charakter). Kdežto eudaimonická komponenta vychází z tradice lidského vývoje a životních výzev, a je vztahována ke smysluplnosti lidského bytí, sebeaktualizaci, osobnímu růstu, seberealizaci a k životu v ctnosti (Ryff, 2014). Hédonická a eudaimonická osobní pohoda představují samostatné konceptuální konstrukty, které jsou však vzájemně korelované a jsou proto pojímány jako vzájemně se doplňující (Blatný a Šolcová, 2016).

VYBRANÉ FAKTORY A JEJICH VZTAH K OSOBNÍ POHODĚ V OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

Přestože v odborném diskursu převažují práce týkající se výzkumu osobní pohody dospělých (Leto et al., 2019), někteří autoři zdůraznili přínos vědeckých studií ve vztahu k problematice štěstí a spokojenosti u dětí a dospívajících. Badri et al. (2018) zjistili, že nízká míra prožívaného štěstí v období školního věku má významnou spojitost s vývojem osobnosti a může ovlivňovat inteligenci, kreativitu i školní výkon. Podobně Izzaty (2018) zdůrazňuje spojitost mezi prožívaným neštěstím a emočními problémy, které mají negativní dopad na kognitivní vývoj, problémy s učením spojené s nízkou koncentrací, malou kapacitou paměti, a na problémy spojené s nevhodným chováním zvyšující pravděpodobnost delikvence a kriminality v dospělosti. Jiní autoři upozorňují na spojitost mezi nízkou životní spokojeností u dětské a dospívající populace a psychopatologickými problémy (jako deprese či stres), interpersonálním odmítnutím, agresivním chováním, zneužíváním návykových látek nebo rizikovým sexuálním chováním (Proctor et al., 2010; Shek a Liu, 2014; Siyez a Kaya, 2008; Tian et al., 2015). Naopak, vyšší míra spokojenosti působí v tomto období především jako „narázník“ proti negativním vlivům stresu a rozvoji psychických poruch. Zároveň je ale spojována také s lepšími studijními výsledky, pozitivnějšími interpersonálními vztahy (s vrstevníky, rodiči, učiteli), sebedřívěním, sebehodnocením, sebedůvěrou, vlastní zdatností, nadějí či postoji ke škole (Lee, 2016; Tian et al., 2015). Pouka-

zováno je rovněž na důležitost identifikace míry osobní pohody dětí/dospívajících v průběhu času a na základě těchto zjištění vytvářet preventivní intervence směřující k jejímu posilování.

Z vývojového hlediska se ukazuje, že v rámci věkových kohort je míra osobní pohody nejproměnlivější zejména u osob mladších 35 let, v pozdějším věku vykazuje větší stabilitu (Ehrhardt et al., 2000). V této práci je reflektováno vývojové období, které je v literatuře označováno jako adolescence. Ta časově vyplňuje druhé desetiletí života a je chápána jako období mezi dětstvím a dospělostí. Podle Macka (2003) je užitečné toto období rozdělovat a rozlišovat v jeho rámci tři fáze: časnou adolescenci v časovém rozmezí zhruba 10(11)–13 let, střední adolescenci vymezenou přibližně intervalem 14–16 let a pozdní adolescenci od 17 do 20 let. V období časné adolescence dochází k rozvoji kognitivních funkcí, včetně abstraktního myšlení a schopnosti hypotetizovat. Dominují zejména pubertální změny a biologické dospívání. Toto období je provázáno proměnou hormonálních funkcí, které mohou významně ovlivňovat emoční stabilitu a ladění, a tedy i celkovou osobní pohodu. Následná střední adolescence je obdobím hledání vlastní identity, vyhraňování osobnosti a zaměření na sebe samého. Často se objevuje sociální srovnávání se s vrstevníky a schopnost více realisticky pohlízet na vnější svět, což v tomto období může vést k častějším kritickým pohledům, negativním prožitkům a nižší míře osobní pohody. V období pozdní adolescence je osobní pohoda spojována s některými specifickými a pro toto období typickými charakteristikami a potřebami, které, pokud nebudou naplněny, mohou přispívat k nižší míře prožívaného štěstí a spokojenosti. Do této doby častější citová rozkolísanost, vyšší míra labilitu a náladovost spíše ustává a postupně odeznívá. Zhruba od 17. roku života a dále se více objevuje potřeba někam stabilně patřit, formují se cíle a plány do budoucna a s tím související potřeba osobní perspektivy (Macek, 2003). Také se více projevuje tendence zhodnotit vlastní duchovní (spirituální) rozměr života a smysl, který je životu přikládán. Přestože každá z výše uvedených etap má svoje svébytné charakteristiky, společným znakem období adolescence je, že je doprovázeno celou řadou změn na úrovni biologické, psychické a sociální a tyto změny jsou významně spjaty s osobní pohodou. Shek a Liang (2018, s. 563) podotýkají, že dospívání je náročnou fází lidského vývoje s mnoha změnami a osobní pohoda adolescentů nemusí být v daném ohledu statická. V tomto kontextu zmiňují, že existuje řada studií, které na jedné straně poukázaly na vysokou úroveň subjektivní pohody adolescentů a na to, že životní spokojenost je v tomto období stabilní, na druhé straně zmiňují také práce, které dospěly k rozličným poznatkům.

Některé výzkumy realizované napříč různými regiony dokládají, že míra prožívaného štěstí a hodnocení celkové životní spokojenosti má tendenci mírně klesat v počátku a zejména dále s postupem adolescence (Proctor et al., 2009; Shek a Liu, 2014). K podobným výsledkům dospěly také některé tuzemské studie (Kožený et al., 2007; Zemanová a Dolejš, 2015). Nižší míra osobní pohody je v tomto kontextu dávana do souvislosti s vývojovými proměnami a je považována za normální projev v této životní etapě. Méně průkazná souvislost věku a osobní pohody je především v období časné adolescence, což potvrzuje např. výzkum realizovaný u amerických žáků ve věku 8–11 let (Seligson et al., 2005). Taktéž ve studii, která byla provedena na vzorku 350 žáků z českých ZŠ ve věku 8–14 let, bylo prokázáno, že s věkem respondentů se míra jejich spokojenosti příliš nemění (Slezáčková et al., 2015). Kontradiktorní jsou výsledky studií, které analyzovaly spojitost mezi osobní pohodou adolescentů a pohlavím (Chen et al., 2020). V práci citované výše bylo zjištěno, že dívky vykazovaly vyšší míru životní spokojenosti než chlapci (Slezáčková et al., 2015), Seligson et al. (2005) ovšem vztah mezi osobní pohodou a pohlavím neprokázali.

Jiné práce zase naznačily, že s nástupem pozdní adolescence se míra osobní pohody snižuje více u dívek než u chlapců (Zemanová a Dolejš, 2015). S ohledem na tyto demografické faktory Proctor et al. (2009) ve své přehledové studii zmiňují, že věk a pohlaví přispívají k predikci osobní pohody adolescentů nepříliš silně. Shek a Liang (2018) nebo Povedano-Diaz et al. (2020) poukazují na mnohá v literatuře inkonzistentní zjištění týkající se těchto demografických charakteristik a jsou toho názoru, že ve vztahu k osobní pohodě dětí/dospívajících je důležité poskytnout další dostatečně průkazné empirické důkazy o jejich roli.

V literatuře byl opakovaně prokázán silný vztah mezi osobnostními rysy (jako je neuroticismus a extraverte) dospělých a jejich osobní pohodou. Proctor et al. (2009) zmiňují, že každý člověk má predispozičně danou určitou míru osobní pohody. Zatímco u adolescentů nemusí být osobnost plně vyvinuta, temperament může odrážet její počátky. Stanovením vztahu mezi temperamentem a osobní pohodou v období dospívání je možné lépe pochopit, jak osobnostní rysy mohou pomoci vysvětlit individuální rozdíly v míře prožívaného štěstí a hodnocení spokojenosti. Holder a Klassen (2010) provedli studii v Severní Americe a snažili se ověřit vztah mezi temperamentem dětí/dospívajících ve věku 9–12 let a jejich osobní pohodou. Výsledky jejich výzkumu byly v souladu se studii, které byly realizovány u dospělých (pro přehled viz např. Stavrova, 2019), přičemž temperamentové rysy podobné extraverci (jako např. otevřenost, společenskost apod.) byly pozitivně korelovány s osobní pohodou, zatímco u neuroticismu tomu bylo naopak. V jiné studii, která byla provedena u 7–14letých v Indii, byl ovšem prokázán slabý vztah mezi štěstím a rysy spojovanými s neuroticismem (Holder et al., 2012). K podobným výsledkům dospěl také Blatný et al. (2004), kteří zjistili nižší až střední souvislost mezi těmito konstrukty, a to u českých dospívajících ve věku 16–21 let.

Důležitou součástí vývoje osobnosti v období adolescence je spiritualita. Ta se vztahuje k vnitřnímu systému víry, na nějž se člověk spoléhá a který mu dodává sílu a útěchu. Mimo jiné i proto je v tomto období nahlížena také jako významný protektivní faktor před emočními problémy, jako je deprese nebo úzkost, které osobní pohodou negativně ovlivňují. Ačkoliv ve vztahu k osobnostním faktorům byl v mnoha studiích prokázán významný vztah spirituality s osobní pohodou dospělých, menší výzkumná pozornost je věnována této problematice u dětí/dospívajících. Např. Holder et al. (2010) zjistili, že vyšší míra spirituality je spojována s vyšší mírou štěstí dětí ve věku 8–12 let, podobně jako Kim et al. (2013), kteří tento vztah prokázali také u 11–19letých. Podobně zaměřené výzkumy ovšem byly povětšinou realizovány na vzorku respondentů v zemích se silnou křesťanskou tradicí a v zemích s vyšší mírou religiozity, nedostatečně je tento vztah zmapován v zemích, kde je vysoký podíl obyvatel bez náboženského vyznání, jako např. v Česku.

Životní spokojenost a prožívané štěstí dětí/dospívajících nelze v období adolescence oddělovat od vlivu kontextuálních faktorů a životních událostí. Dosud jen velmi malé množství studií se zaměřilo na porovnání osobní pohody u adolescentů, kteří své dospívání prožívají v institucionálním prostředí, jako jsou dětské/azylové domovy, výchovné ústavy, psychiatrická zařízení apod., a v prostředí (ne)úplné rodiny (Delgado et al., 2020; Dinisman et al., 2012). Intaktní (úplné) rodinné prostředí tvořené oběma rodiči představuje pro děti/dospívající důležitou socializační instanci, bez ohledu na to, že zejména v pozdějším období adolescence může být její význam upozaděn. K jejich osobní pohodě významně přispívá stabilní rodina tvořená oběma biologickými rodiči, v jejímž rámci je budováno podnětné prostředí pro osobnostní, emocionální a sociální rozvoj dospívajících, kde mohou bezpečně a otevřeně vyjadřovat své názory a emoce, aniž by byli odsuzováni (Antaramian et al., 2008; Povedano-Diaz,

et al., 2020). Odloučení jednoho z rodičů či rozvod rodičů má velmi často významný negativní dopad na děti/dospívající (Bjarnason et al., 2012; Shek a Liu, 2014). Antaramian et al. (2008) tvrdí, že ti, kteří prožívají dospívání v neúplné rodině (tj. pouze s jedním z rodičů), mají obvykle tendenci vykazovat více negativních emocí. Zvyšuje se u nich také riziko zhoršení vztahů s rodiči nebo riziko ztráty rodičovského vzoru. Zpravidla dochází také ke snížení rodičovské interakce, dohledu a pocitu bezpečí v rodině. Tyto psychologické faktory spolu s faktory ekonomickými (jako např. ztráta finančních zdrojů) a sociálními (např. utlumení nebo úplná ztráta kontaktů se členy rodiny chybějícího rodiče) jsou spojovány s nižší mírou osobní pohody adolescentů. Existují ale také studie, které tento vztah neprokázaly. Dinisman et al. (2012) konstatují, že dospívající jsou schopni čelit rozvodu rodičů a problémům v rodině v případě, když jednoznačně pociťují přijetí/emocionální podporu ze strany rodičů a cítí se v rodině bezpečně. Některé jiné studie poukázaly na nepříznivý vliv spojený s umístěním dětí/dospívajících do institucionálního zařízení a na souvislost s jejich osobnostním vývojem včetně osobní pohody (Dinisman et al., 2012; Lausten a Frederiksen, 2016; Schütz et al., 2014). Zmíněné výzkumy naznačují, že tito dospívající v porovnání s těmi z úplných či pěstounských rodin a v porovnání s těmi, kteří žijí pouze s jedním z rodičů, jsou méně šťastní a spokojeni. Zároveň jsou více ohroženi společensky nežádoucími jevy, resp. zvyšuje se u nich pravděpodobnost rizikového chování (např. neúspěch ve škole, záškoláctví, útek, zneužívání návykových látek, rizikové sexuální chování) a v pozdějším období mají méně stabilní život. Přijetí pečující osobou, pocit bezpečí včetně podnětnosti prostředí, ve kterém adolescenti prožívají své dospívání, jsou významné potřeby v průběhu tohoto životního cyklu a zároveň jsou spojovány s jejich osobní pohodou. Saturace těchto potřeb může být v důsledku umístění do institucionálního zařízení významně ztížena, což potvrzují výše citované práce. Ukazuje se, že tito dospívající se cítí být méně milováni, pociťují menší emocionální podporu/blízkost ze strany pečujících osob, cítí se méně bezpečně, považují institucionální prostředí za méně podnětné např. vzhledem k tomu, že mají menší možnost rozhodovat o využití svého volného času.

VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY

S ohledem na výše uvedené nedostatky a mezery ve výzkumu, které byly v předchozí části textu podrobněji diskutovány, měla tato studie za cíl: (1) *identifikovat, zda se u dětí/dospívajících ve věku 10–18 let liší míra prožívaného štěstí a celková životní spokojenost* a (2) *analyzovat roli vybraných faktorů ve vztahu k afektivní a kognitivní dimenzi jejich osobní pohody*. V souladu se stanovenými cíli hledal výzkum na základě vlastních empirických dat odpovědi na konkrétní výzkumné otázky a zjišťoval, zda se u dětí/dospívajících lišila míra štěstí a spokojenost z hlediska: (i) pohlaví (muž, žena); (ii) věkového období časně (10–13 let), střední (14–16 let) a pozdní (17–18 let) adolescence; (iii) prostředí, v němž prožívali dospívání (doma v úplné rodině, doma v neúplné rodině, nebo v institucionálním zařízení typu dětského/azylového domova, výchovného/diagnostického ústavu); (iv) subjektivního hodnocení pocitu bezpečí a podnětnosti prostředí, v němž prožívali dospívání (bezpečné, nebezpečné, resp. podnětné, nepodnětné); (v) subjektivního hodnocení pocitu přijetí ze strany pečující osoby (pociťuje přijetí, nepociťuje přijetí); (vi) subjektivního hodnocení spirituality (považuje se za duchovně založenou osobu, nepovažuje se za duchovně založenou osobu) a (vii) subjektivního posouzení vnímaného temperamentu (považuje se za: sangvinika, cholerika, flegmatika či melancholika).

METODA

Výzkumný vzorek, procedura, etické aspekty

V empirických analýzách je pracováno s daty a informacemi, které byly získány od 1975 respondentů ve věku 10–18 let ($M = 15,1$; $SD = 2,14$). Výzkumný vzorek byl sestaven pomocí dostupného výběru dětí/dospívajících dané věkové kategorie prostřednictvím e-mailového oslovení „běžných“ ZŠ (tj. škol, které nebyly zřízeny dle § 16 odstavce 9 školského zákona), středních škol (maturitní i nematuritní obory), zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy, diagnostických ústavů, dětských a azylových domovů v Česku. K účasti na výzkumu byly osloveny všechny typy výše zmíněných škol včetně institucionálních zařízení a azylové domy, u kterých byl uveden e-mailový kontakt ve veřejně dostupném Adresáři školských institucí MŠMT ČR a v Registru poskytovatelů sociálních služeb v ČR. Vzorek zahrnoval 1308 (66,2 %) žen a 667 (33,8 %) mužů. Věk respondentů byl zaznamenán ve třech kategoriích, z čehož 470 (23,8 %) bylo ve věku 10–13 let, 873 (44,2 %) ve věku 14–16 let a 632 (32,0 %) ve věku 17–18 let. Celkem 1310 (66,3 %) respondentů uvedlo, že prožívali své dospívání v úplné rodině (tj. s matkou a otcem), 498 (25,2 %) bylo z neúplných rodin (pouze s jedním z rodičů) a 167 (8,5 %) respondentů prožívalo dětství v institucionálním zařízení (azylový domov, diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav). Celkem 1692 (85,7 %) respondentů označilo prostředí, v němž prožívali své dospívání, za bezpečné, 178 (9,0 %) za nebezpečné a 105 (5,3 %) zvolilo kategorii odpovědi „nevím“. Za podnětné označilo toto prostředí 1038 (52,6 %) respondentů, 283 (14,3 %) jej za podnětné nepovažovalo a 654 (33,1 %) zvolilo kategorii odpovědi „nevím“. Subjektivní pocit přijetí ze strany pečující osoby (rodič, vychovatel, teta, sociální pracovník apod.) vyjádřilo 1801 (91,2 %) respondentů, 108 (5,5 %) nepocíťovalo přijetí pečující osobou a 66 (3,3 %) zvolilo kategorii odpovědi „nevím“. Ve vztahu k subjektivnímu hodnocení spirituality, 833 (42,2 %) respondentů se označilo za duchovně založenou osobu, 1004 (50,8 %) dospívajících se za duchovně založené nepovažovalo a 137 (7,0 %) respondentů zvolilo kategorii odpovědi „nevím“. Z hlediska subjektivního posouzení temperamentu se 645 (32,7 %) respondentů označilo za sangvinika, 351 (17,8 %) za cholera, 280 (14,2 %) za flegmatika a 699 (35,4 %) za melancholika. Popisné charakteristiky výzkumného vzorku viz také tab. 2 na s. 200.

Sběr dat byl uskutečněn on-line formou počátkem roku 2020 (tj. v době před plošným uzavřením škol a společenským „lockdownem“ z důvodu pandemické situace způsobené virem SARS-CoV-2) a byl spojen s podmínkou udělení písemného souhlasu, a to jak ze strany vedení zapojené instituce, tak ze strany zákonných zástupců dětí/dospívajících. Anonymita respondentů byla zajištěna tak, že písemný informovaný souhlas, který zákonní zástupci nezletilých respondentů poskytli, byl adresován vedení instituce. To následně poskytlo souhlas se zapojením do výzkumu. Kromě písemných souhlasů (zákonný zástupce, vedení instituce) byla účast na výzkumu podmíněna také souhlasným stanoviskem samotných dětí/dospívajících. Jejich participace na výzkumu vycházela z principu dobrovolné účasti, kdy každý jednotlivý respondent měl možnost od výzkumu odstoupit, a to v jakékoliv fázi. Na základě těchto skutečností bylo možné realizovat sběr dat¹, přičemž administrace dotazníků byla zajištěna proškolenými osobami příslušné instituce. Každý respondent byl seznámen s cíli a účelem výzkumu, jakožto i s dalšími etickými aspekty účasti na studii (tj. zajištění anonymity, způsob nakládání s poskytnutými informacemi, dobrovolná účast, mož-

¹ Z hlediska obecného nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR) nebyly sbírány a uchovávány citlivé identifikační údaje o respondentech (jako např. jméno, příjmení, datum narození, bydliště atp.).

nost kdykoliv od výzkumu odstoupit ad.). Výzkum byl realizován v souladu s etikou vědecké práce (European Code of Conduct for Research Integrity, 2017), doporučením a směrnicí Etické komise Psychologického ústavu AV ČR a reflektovány byly také pokyny o ochraně účastníků výzkumu dle manuálu American Psychological Association (2009).

Výzkumný nástroj

Pro účely zjišťování subjektivního štěstí a celkové životní spokojenosti byly v tomto výzkumu využity dva zahraniční nástroje, a to Škála subjektivního štěstí (Subjective Happiness Scale, dále jen SHS; Lyubomirsky a Lepper, 1999) a Škála životní spokojenosti studentů (Student's Life Satisfaction Scale, dále jen SLSS; Huebner, 1991). SHS a SLSS reflektují teoretický rámec osobní pohody, který klade důraz na hledisko subjektivity hodnocení (Diener et al., 2002). Každý z nástrojů je prostřednictvím svých položek koncipován tak, aby umožnil identifikovat štěstí, resp. spokojenost v obecné (globální) rovině. Zahraniční zkušenosti dokládají, že SHS a SLSS mají velmi dobré psychometrické vlastnosti, představují validní a spolehlivé nástroje ve vztahu k zachycení sledovaných konstruktů a osvědčily se v různých sociokulturních kontextech. Z hlediska faktorové struktury představují škály unidimensionální konstrukt a oba nástroje je možné použít jak u dospělé populace, tak u dětí již od 8 let věku (Holder et al., 2010; Leto et al., 2019). Ačkoliv jsou oba nástroje vícepoložkové, škály jsou relativně krátké a položky nejsou náročné na porozumění. Navíc, škály nejsou náročné na administraci, instruktáž, vyplnění a vyhodnocení. Protože tento výzkum se zaměřuje na relativně širokou populaci dětí/dospívajících ve věku 10–18 let s rozličnou mírou zkušeností a úrovní vývoje v oblasti kognitivní, emocionální a sociální, bylo důležité, aby použité nástroje v tomto výzkumu vyhovovaly požadavkům, které byly popsány výše. SHS a SLSS uvedené splňují a oba nástroje tak lépe vyhovují než např. v českém prostředí dostupný velmi rozsáhlý „Dotazník životní spokojenosti“ (Fahrenberg et al., 2001) či „Škála životní spokojenosti dětí“ (Zemanová a Dolejš, 2015), pro kterou však autoři blíže nespecifikovali psychometrické vlastnosti. Škály SHS a SLSS byly autorem této studie přeloženy z původního anglického jazyka do českého. Za účelem posouzení shody překladu s originálními verzemi byl nezávislým překladatelem proveden zpětný překlad do angličtiny. Kompletní české znění dotazníkových položek včetně odpovědního formátu je uvedeno v příloze studie. České varianty dotazníků byly předmětem psychometrických analýz (viz následující část textu). Obě škály použité v této studii jsou identické vůči originálním verzím, zachován je stejný počet položek i odpovědní formát. Celkový hrubý skór pro zjištění míry prožívaného štěstí, resp. spokojenosti byl stanoven jako průměr skórů všech položek škály SHS, resp. SLSS (čím vyšší hodnota, tím vyšší míra štěstí, resp. spokojenosti).

SHS je tvořena 4 položkami, přičemž první tři jsou formulovány v pozitivním významu, poslední v negativním, a proto je skórována reversně. V případě SHS vyjadřuje respondent odpovědi na výroky na škále od 1 do 7. Příklad znění položky včetně varianty odpovědi: „Obecně se považuji za: 1 (nepříliš šťastného člověka) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 (velmi šťastného člověka)“. Psychometrické vlastnosti originální verze škály poukázaly na dobrou vnitřní konzistenci (koeficient Cronbachovo alfa 0,79–0,94), test-retestovou reliabilitu (po 1 měsíci $r = 0,90$), konvergentní a diskriminační validitu (Lyubomirsky a Lepper, 1999).

SLSS obsahuje 7 výroků, ke kterým respondent zaujímá stanovisko na 6bodové Likertově škále (dvě položky, č. 3 a 4, jsou skórovány reversně). Příklad znění položky: „Můj život se vyvíjí dobře“ a varianty odpovědi: „(1) rozhodně nesouhlasím; (2)

spíše nesouhlasím; (3) mírně nesouhlasím; (4) mírně souhlasím; (5) spíše souhlasím; (6) rozhodně souhlasím“. Taktéž SLSS vykazuje dobré psychometrické vlastnosti, jak vyplývá ze zahraničních výzkumů. Např. Jiang a Huebner (2017), kteří použili škálu u dětské/dospívající populace ($M_{\text{věk}} = 12,7$, $SD = 0,68$), poukázali na dobrou vnitřní konzistenci (Cronbachovo alfa 0,83) i akceptovatelné hodnoty test-retest reliability (po 1 roce $r = 0,53$).

K ověření kriteriální validity SHS a SLSS byly ve výzkumu připojeny dvě položky vyjadřující celkovou míru štěstí, resp. spokojenosti: „když vezmeš v úvahu všechny okolnosti, jak bys řekl/a, že jsi šťastný/á (resp. spokojený/á se svým životem)?“. Odpovědi na tyto dva výroky mohli respondenti zaznamenat na 11bodové škále (0 zcela nešťastný/á, resp. naprosto nespokojený/á – 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10 zcela šťastný/á, resp. naprosto spokojený/á).

Kromě výše zmíněných škál byla v dotazníku uvedena také sada jednopoložkových otázek k zjištění psychosociálních dat. S ohledem na demografické proměnné byly formulovány otázky na pohlaví (muž, žena) a věk (uváděno v letech). Ve vztahu k identifikaci osobnostních a kontextuálních proměnných byly zvoleny krátké jednopoložkové sebeposuzovací škály. Autorem této studie zvolené otázky byly zaměřeny na stručné a jednoduché sebeposouzení vlastních osobnostních rysů, spirituality a zkušenosti týkající se prostředí, v němž respondenti prožívali své dospívání včetně reflexe pocitu bezpečí a podnětnosti tohoto prostředí a pocitu přijetí pečující osobou. Tyto otázky vyžadovaly nenáročnou sebereflexi respondentů a díky své přímocnosti a jednoduchosti nebylo jejich zodpovězení složité a časově náročné, což bylo nezbytné zohlednit vzhledem k věku a vývojovým specifikům respondentů, kteří byli do výzkumu zapojeni. Položky české verze SHS a SLSS, stejně jako všechny ostatní otázky uvedené v dotazníku, vyhovovaly z hlediska porozumění, což bylo úspěšně verifikováno před samotnou realizací výzkumu na početně malém vzorku dětí/dospívajících ($N = 22$, $M = 10,54$, $SD = 0,69$).

V rámci tohoto výzkumu se k subjektivnímu posouzení a pro přibližný odhad trvalejších rysů osobnosti záměrně vycházelo ze známé Hippokratovy typologie temperamentu, se kterou se děti/dospívající v obecné rovině seznamují již na druhém stupni základních škol (přestože pojmy jako sangvinik, melancholik atp. jsou v běžné komunikaci často používané, a tudíž dobře srozumitelné, v rámci tohoto výzkumu byly navíc pro větší názornost blíže upřesněny také pomocí adjektiv, resp. stručným popisem). Formulovaná otázka: „řekl/a bys o sobě, že jsi spíše: a) výbušná povaha (cholerik); b) klidná povaha; člověk, kterého jen tak něco nerozhází (flegmatik); c) veselá povaha, často se smějící (sangvinik); d) hodně přemýšlivá, povaha spíše do sebe uzavřená (melancholik)“. Na základě subjektivního posouzení vybírali respondenti jednu z kategorií odpovědi a–d.

Spiritualita ve smyslu duchovní víry člověka byla zjišťována pomocí otázky: „považuješ se za duchovně založeného/založenou, věříš v něco?“. Aby byl konkretizován význam této otázky, byla připojena vysvětlující poznámka tohoto znění: „(může jít např. o víru v boha nebo o víru v nějakou vyšší moc či sílu, ale také o jakoukoliv jinou tvou víru, která ti v životě dává smysl)“. Odpovědní formát byl následující: rozhodně ano; spíše ano; spíše ne; rozhodně ne; nevím. Varianty odpovědi „rozhodně a spíše ano“ byly ve statistických analýzách sloučeny pod kategorii „považuje se za duchovně založenou osobu“ a „rozhodně a spíše ne“ pod kategorií „nepovažuje se za duchovně založenou osobu“, kategorie „nevím“ byla zachována.

Další otázka byla zaměřena na to, v jakém prostředí adolescenti aktuálně prožívali své dospívání. S ohledem na otázku „kde v současné době bydlíš“ mohli respondenti vybrat tyto varianty odpovědi: „doma s matkou a otcem“; „doma, ale jen s jedním

z rodičů“ nebo „jinde (dětský domov, azylový domov, diagnostický ústav, výchovný ústav)“.

K výše uvedené otázce byly specifikovány tři podotázky. Respondenti odpovídali jednak na otázky „považuješ místo, kde teď bydlíš, za bezpečné“, „považuješ místo, kde teď bydlíš, za podnětné“ a jednak se vyjadřovali k otázce „když celkově zhodnotíš svou situaci, myslíš, že tě dospělí (např. rodiče, vychovatel, sociální pracovník, teta apod.), kteří o tebe pečují a vychovávají, mají rádi?“. Odpovědní formát byl pro tyto podotázky následující: rozhodně ano; spíše ano; spíše ne; rozhodně ne; nevím. Varianty odpovědí „rozhodně a spíše ano“ pro tyto jednotlivé podotázky byly ve statistických analýzách sloučeny pod kategorií „bezpečné“, „podnětné“, resp. „pociťuje přijetí“ a „rozhodně a spíše ne“ pod kategorií „nebezpečné“, „nepodnětné“, resp. „nepociťuje přijetí“, kategorie „nevím“ byla zachována.

Metody analýzy dat

Analýza získaných dat byla provedena v programu SPSS ver. 26 a SPSS AMOS ver. 26. Prostřednictvím konfirmační faktorové analýzy (CFA) provedené metodou maximální věrohodnosti byla ověřována konstruktová validita a faktorová struktura jak SHS, tak i SLSS. Nástroje byly testovány také z hlediska kritériální validity, odhadována byla vnitřní konzistence škál i test-retestová reliabilita. Součástí analytického schématu bylo taktéž testování invariance měření SHS a SLSS. To bylo provedeno metodou víceskupinové konfirmační faktorové analýzy (MGCF) pro porovnání parametrů modelu mezi vzorky dětí/dospívajících z hlediska pohlaví. Pro zjištění rozdílů v hodnotách průměrného skóru pro škálu SHS a SLSS v rámci jednotlivých skupin respondentů byla využita jednofaktorová analýza rozptylu (včetně post-hoc procedury), resp. t-test pro dva nezávislé výběry v případě, že byly porovnávány rozdíly mezi muži a ženami. V souladu se stanovenými cíli tohoto výzkumu byla jako hlavní statistická procedura využita mnohonásobná lineární regrese (metoda Enter). Primárním smyslem analýzy bylo identifikovat, jak velký podíl rozptylu závisle proměnné (hodnoty skóru SHS a SLSS) byl vysvětlen regresním modelem, a popsat, jakou roli mají vybrané faktory (resp. prediktory) ve vztahu k sledovaným konstruktům štěstí a spokojenosti, jinými slovy, jak přispívají k jejich predikci. Efekt každého prediktoru byl odhadován tak, že bylo kontrolováno působení ostatních prediktorů, které byly zahrnuty do regresního modelu (v této souvislosti jsou pro odhad prediktivní síly interpretovány standardizované regresní koeficienty). Pro posouzení míry věcné významnosti (effect size) zjištěných výsledků byly v práci reportovány také hodnoty relevantních koeficientů, zejména η^2 , Cohenovo d , f^2 , R^2 .

VÝSLEDKY

Psychometrická analýza české verze škály SHS a SLSS

Cílem CFA bylo zjistit, zda empirická data získaná od 1975 dětí/dospívajících podporují jednofaktorovou strukturu škály SHS, resp. SLSS, jak ukázaly některé studie (např. Jiang a Huebner, 2017). U škály SHS poukázaly výsledky CFA, že předpokládaný jednofaktorový model adekvátně odpovídá datům. Výsledek chí-kvadrát testu ($\chi^2(31,056) = 2, p < 0,001$) sice poukazoval na model neuspokojivě reprezentující data (signifikantní rozdíl mezi pozorovanou a modelem implikovanou kovarianční maticí může být způsoben velikostí výzkumného vzorku), jiné relevantní ukazatele shody modelu s daty (zejména Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA); Standardized Root Mean Square Residual (SRMR); Comparative Fit Index (CFI) a Tucker-Lewis Index (TLI)) již přinesly uspokojivější výsledky (RMSEA = 0,086;

SRMR = 0,023; CFI = 0,990; TLI = 0,969). Standardizované faktorové zátěže čtyř položek SHS v rámci faktoru byly dostatečně vysoké a pohybovaly se v rozpětí od 0,86 do 0,54. Na základě výstupů CFA se rovněž potvrdila unidimenzionální struktura škály SLSS a celkově přijatelná shoda modelu s daty, přičemž výsledky indexů byly následující: $\chi^2(197,291) = 14$, $p < 0,001$; RMSEA = 0,081; SRMR = 0,031; CFI = 0,973; TLI = 0,959. Taktéž standardizované faktorové zátěže sedmi položek SLSS v rámci faktoru byly přijatelně vysoké a pohybovaly se v rozpětí od 0,87 do 0,47.

Kriteriální validita škál SHS a SLSS byla zjišťována pomocí Pearsonova korelačního koeficientu. Jeho hodnota byla významná jak pro škálu SHS a jednopoložkovou škálu štěstí ($r = 0,715$, $p < 0,001$, $N = 1975$), tak pro škálu SLSS a jednopoložkovou škálu měřící životní spokojenost dětí/dospívajících ($r = 0,742$, $p < 0,001$, $N = 1975$).

S ohledem na reliabilitu použitého výzkumného nástroje byl pro odhad vnitřní konzistence škál SHS a SLSS použit koeficient Cronbachova alfa (α) a McDonaldovo omega (ω). Škálu SHS lze považovat za reliabilní, neboť koeficienty nabývaly přijatelných hodnot ($\alpha = 0,804$; $\omega = 0,805$). Zjištěné koeficienty u škály SLSS byly taktéž přijatelně vysoké, a proto i ji lze pokládat za spolehlivou ($\alpha = 0,870$; $\omega = 0,872$). Ověření test-retestové reliability bylo realizováno na vzorku 180 respondentů s odstupem jednoho měsíce po prvotní administraci dotazníků (SHS, $r = 0,615$, $p < 0,001$; SLSS, $r = 0,594$, $p < 0,001$). Oba nástroje vyhovují základním požadavkům na stabilitu v čase.

Testování invariance bylo realizováno pomocí MGCFA na základě výsledků CFA pro výsledný jednofaktorový model SHS a SLSS. Cílem této analýzy bylo zjistit, zda nástroje měří stejný latentní rys, tj. zda jsou parametry modelu neměnné napříč srovnávanými skupinami – v tomto případě u mužů a žen. Odhadována byla série modelů, přičemž postupně byly omezovány jednotlivé parametry na stejné hodnoty napříč skupinami. V první úrovni byla testována konfigurální invariance a následně metrická. Vyšší stupeň testování představovala invariance skalární a striktní. Invariance měření na jednotlivých úrovních byla posuzována změnou přizpůsobení (fitu) modelu ve srovnání s předchozím testovaným modelem. Daná úroveň invariance byla potvrzena tehdy, jestliže definovaný model s restrikcemi vykazoval totožně kvalitní charakteristiky jako tentýž model bez restrikcí. Vzhledem k velikosti výzkumného vzorku byla zohledněna přísnější kritéria hodnocení modelů (Chen, 2007): změna $CFI \geq -0,010$ (pro všechny úrovně invariance) doplněna změnou $RMSEA \geq 0,015$ (pro všechny úrovně invariance) nebo změnou $SRMR \geq 0,030$ pro metrickou invarianci a $SRMR \geq 0,010$ pro skalární a striktní invarianci značí neinvarianci. Souhrnné výsledky získané analýzou invariance měření na všech úrovních pro muže a ženy jsou uvedeny v tab. 1. Ta pro úplnost obsahuje kromě klíčových hodnot sledovaných kritérií (CFI, RMSEA a SRMR) také informace získané diferenčním χ^2 testem s příslušným počtem stupňů volnosti. Z tab. 1 vyplývá, že u žádného ze sledovaných kritérií CFI, RMSEA a SRMR nedošlo k takové změně hodnot, která by indikovala neinvarianci měření na úrovni konfigurální, metrické, skalární či striktní. Na základě těchto výsledků přináší analýza empirické důkazy o plné striktní invarianci měření české verze škály SHS a SLSS, která byla prokázána pro vzorek dětí/dospívajících z hlediska pohlaví. Jinými slovy, měřené konstrukty štěstí a spokojenosti jsou muži a ženami vnímány, chápány a interpretovány podobně bez ohledu na příslušnost k té či oné skupině.

Tab. 1 Výsledky testování invariance pro jednotlivé úrovně měření z hlediska pohlaví dětí/dospívajících

Model invariance	χ^2	<i>df</i>	$\Delta\chi^2$	Δdf	CFI	ΔCFI	RMSEA	$\Delta RMSEA$	SRMR	$\Delta SRMR$
<i>Škála SHS</i>										
Konfigurální	33,472***	4	–	–	0,990	–	0,061	–	0,021	–
Metrická	39,801***	7	6,329	3	0,988	-0,002	0,049	-0,012	0,027	0,006
Skalární	48,741***	10	8,940*	3	0,986	-0,002	0,044	-0,005	0,027	0,000
Striktní	57,652***	14	8,911	4	0,985	-0,001	0,040	-0,004	0,034	0,007
<i>Škála SLSS</i>										
Konfigurální	227,755***	28	–	–	0,970	–	0,060	–	0,035	–
Metrická	230,630***	34	2,875	6	0,971	0,001	0,054	-0,006	0,036	0,001
Skalární	250,712***	40	20,082**	6	0,969	-0,002	0,052	-0,002	0,036	0,000
Striktní	315,846***	47	65,134***	7	0,960	-0,009	0,054	0,002	0,044	0,008

Poznámka. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; χ^2 – chí-kvadrát test; *df* – počet stupňů volnosti; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – Root Mean Square Error of Approximation; SRMR – Standardized Root Mean Square Residual.

Tab. 2 Popisné charakteristiky datového souboru a výsledky porovnání hodnot průměrných skóre na škále SHS a SLSS pro jednotlivé skupiny respondentů

	Šťastí – SHS (škála 1–7)			Spokojenost – SLSS (škála 1–6)		
	N (%)	M (SD)	Rozdíl v rámci skupin z hlediska statistické a věcné významnosti	M (SD)	Rozdíl v rámci skupin z hlediska statistické a věcné významnosti	
Respondenti	1975 (100)	4,54 (1,34)		4,25 (1,05)		
Muž	667 (33,8)	4,72 (1,33)	$t = 4,252^{***}$; [$d = 0,20$]	4,30 (1,06)	$t = 1,584$, $p > 0,05$; [$d = 0,08$]	
Žena	1308 (66,2)	4,45 (1,34)		4,22 (1,05)		
Věk						
1. 10–13 let	470 (23,8)	4,88 (1,23)	$F = 21,019^{***}$	4,53 (0,99)	$F = 25,396^{***}$	
2. 14–16 let	873 (44,2)	4,47 (1,35)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{***} ; [$\eta^2 = 0,02$]	4,20 (1,06)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{***} ; [$\eta^2 = 0,02$]	
3. 17–18 let	632 (32,0)	4,39 (1,36)		4,10 (1,03)		
Prostředí, v němž respondent prožíval dospívání						
1. Doma v úplné rodině	1310 (66,3)	4,68 (1,32)	$F = 22,860^{***}$	4,41 (0,98)	$F = 48,268^{***}$	
2. Doma v neúplné rodině	498 (25,2)	4,25 (1,38)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{***} ; [$\eta^2 = 0,02$]	3,99 (1,07)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{***} ; [$\eta^2 = 0,05$]	
3. Institucionální zařízení	167 (8,5)	4,26 (1,18)		3,78 (1,22)		
Subjektivní hodnocení pocitu bezpečí prostředí, v němž respondent prožíval dospívání						
1. Bezpečné	1692 (85,7)	4,62 (1,31)	$F = 26,113^{***}$	4,35 (0,99)	$F = 65,002^{***}$	
2. Nebezpečné	178 (9,0)	3,89 (1,39)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{**} ; (2,3) ^{**} ; [$\eta^2 = 0,03$]	3,48 (1,21)	(1,2) ^{***} ; (1,3) ^{***} ; (2,3) ^{**} ; [$\eta^2 = 0,06$]	
3. Neví	105 (5,3)	4,33 (1,34)		3,90 (1,11)		
Subjektivní hodnocení podnětnosti prostředí, v němž respondent prožíval dospívání						

		Škálití – SHS (škála 1–7)		Spokojenost – SLSS (škála 1–6)		
		N (%)	M (SD)	Rozdíl v rámci skupin z hlediska statistické a věcné významnosti	M (SD)	Rozdíl v rámci skupin z hlediska statistické a věcné významnosti
1. Podnětné		1038 (52,6)	4,69 (1,29)	$F = 23,609^{***}$	4,39 (0,98)	$F = 45,750^{***}$
2. Nepodnětné		283 (14,3)	4,08 (1,36)	(1,2)***, (1,3)**;	3,74 (1,17)	(1,2)***, (1,3)**;
3. Neví		654 (33,1)	4,50 (1,37)	(2,3)***, $[\eta^2 = 0,02]$	4,24 (1,04)	(2,3)***, $[\eta^2 = 0,04]$
Subjektivní hodnocení pocitu přijetí ze strany pečující osoby						
1. Pociťuje přijetí		1801 (91,2)	4,64 (1,30)	$F = 59,816^{***}$	4,35 (0,98)	$F = 120,351^{***}$
2. Nepociťuje přijetí		108 (5,5)	3,36 (1,31)	(1,2)***, (1,3)**;	2,93 (1,15)	(1,2)***, (1,3)**;
3. Neví		66 (3,3)	3,81 (1,28)	(2,3)*; $[\eta^2 = 0,06]$	3,57 (1,03)	(2,3)***, $[\eta^2 = 0,11]$
Subjektivní hodnocení spirituality						
1. Považuje se za duchovně založenou osobu		833 (42,2)	4,63 (1,36)	$F = 3,767^*$	4,29 (1,01)	$F = 1,630, p > 0,05;$
2. Nepovažuje se za duchovně založenou osobu		1004 (50,8)	4,47 (1,34)	(1,2)*; $[\eta^2 = 0,004]$	4,21 (1,09)	$[\eta^2 = 0,002]$
3. Neví		138 (7,0)	4,42 (1,24)		4,28 (1,02)	
Subjektivní posouzení vnímaného temperamentu						
1. Sangvinik		645 (32,7)	5,25 (1,11)	$F = 157,110^{***}$	4,65 (0,86)	$F = 79,338^{***}$
2. Cholerik		351 (17,8)	4,26 (1,23)	(1,2)***, (1,3)**;	4,09 (1,08)	(1,2)***, (1,3)*;
3. Flegmatik		280 (14,2)	4,88 (1,10)	(1,4)***, (2,3)**;	4,49 (0,86)	(1,4)***, (2,3)**;
4. Melancholik		699 (35,4)	3,89 (1,32)	(2,4)***, (3,4)**;	3,86 (1,11)	(2,4)***, (3,4)**;
				$[\eta^2 = 0,19]$		$[\eta^2 = 0,11]$

Poznámka. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Rozdíl v rámci skupin z hlediska statistické a věcné významnosti: t hodnota testového kritéria t -testu, F statistika pro jednofaktorovou analýzu rozptylu (ANOVA), v kulatých závorkách uvedeno post-hoc srovnání respondentů v rámci jednotlivých skupin, v hranatých závorkách uvedena hodnota velikosti účinku (Cohenovo d , Fisherova eta).

Tab. 3 Výstup regresní analýzy – odhady parametrů regresních modelů ve vztahu k míře prožívaného štěstí a ve vztahu k celkové životní spokojenosti dětí/dospívajících

Model	Štěstí – SHS (škála 1–7)			Spokojenost – SLSS (škála 1–6)		
	B	(SE)	95% CI	Beta (β)	B (SE)	95% CI
Konstanta	5,770	(0,082)***	5,610 do 5,931		5,084 (0,064)	4,958 do 5,209
Pohlaví (ref. muž)	-0,143	(0,057)*	-0,254 do -0,031	-0,050	0,004 (0,044)	0,002 -0,083 do 0,091
Věková kategorie (ref. 10–13 let)						
14–16 let	-0,228	(0,068)**	-0,361 do -0,094	-0,084	-0,231 (0,053)***	-0,109 -0,335 do -0,127
17–18 let	-0,228	(0,073)**	-0,372 do -0,084	-0,079	-0,298 (0,057)***	-0,132 -0,411 do -0,186
Prostředí, v němž respondent prožíval dospívání (ref. doma v úplné rodině)						
Doma v neúplné rodině	-0,306	(0,062)***	-0,427 do -0,184	-0,099	-0,297 (0,048)***	-0,123 -0,392 do -0,202
Institucionální zařízení	-0,288	(0,098)**	-0,480 do -0,096	-0,060	-0,459 (0,076)***	-0,122 -0,609 do -0,310
Subjektivní hodnocení pocitu bezpečí prostředí, v němž respondent prožíval dospívání (ref. bezpečné)						
Nebezpečné	-0,222	(0,098)*	-0,413 do -0,030	-0,047	-0,381 (0,076)***	-0,104 -0,531 do -0,231
Neví	-0,119	(0,120)	-0,354 do 0,116	-0,020	-0,313 (0,094)***	-0,067 -0,497 do -0,130
Subjektivní hodnocení podnětnosti prostředí, v němž respondent prožíval dospívání (ref. podnětné)						

Model	Šťastí – SHS (škála 1–7)			Spokojenost – SLSS (škála 1–6)		
	B (SE)	Beta (β)	95% CI	B (SE)	Beta (β)	95% CI
Nepodnětné	-0,253 (0,081)**	-0,066	-0,412 do -0,095	-0,317 (0,063)***	-0,106	-0,441 do -0,193
Neví	-0,073 (0,060)	-0,026	-0,190 do 0,044	-0,073 (0,047)	-0,033	-0,164 do 0,019
Subjektivní hodnocení pocitu přijetí ze strany pečující osoby (ref. pocít'uje přijetí)						
Nepocít'uje přijetí	-0,832 (0,122)***	-0,141	-1,072 do -0,593	-0,970 (0,095)***	-0,210	-1,158 do -0,783
Neví	-0,713 (0,146)***	-0,095	-1,000 do -0,426	-0,669 (0,114)***	-0,114	-0,893 do -0,444
Subjektivní hodnocení spirituality (ref. považuje se za duchovně založenou osobu)						
Nepovazuje se za duchovně založenou osobu	-0,119 (0,055)*	-0,044	-0,226 do -0,012	-0,047 (0,043)	-0,022	-0,131 do 0,037
Neví	-0,157 (0,108)	-0,030	-0,369 do 0,055	0,019 (0,084)	0,005	-0,147 do 0,184
Subjektivní posouzení vnímaného temperamentu (ref. sangvinik)						
Cholerik	-0,852 (0,078)***	-0,243	-1,004 do -0,699	-0,375 (0,061)***	-0,137	-0,495 do -0,256
Flegmatik	-0,345 (0,084)***	-0,090	-0,510 do -0,181	-0,100 (0,066)	-0,033	-0,229 do 0,028
Melancholik	-1,228 (0,065)***	-0,438	-1,355 do -1,102	-0,644 (0,051)***	-0,293	-0,743 do -0,545

Poznámka. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. N = 1975. SHS: $R^2 = 0,263$. SLSS: $R^2 = 0,266$. CI – konfidenční interval.

Rozdíly mezi jednotlivými skupinami dospívajících v míře prožívaného štěstí a v hodnocení spokojenosti

V tab. 2 jsou prezentovány základní deskriptivní statistické údaje včetně hodnot průměrných skóre, které vyjadřují míru prožívaného štěstí a spokojenosti respondentů. V rámci jednotlivých skupin dospívajících byly zjištěny statisticky a věcně významné rozdíly v těchto hodnotách na škále SHS. V hodnocení celkové životní spokojenosti (škála SLSS) se skupiny respondentů rovněž lišily, avšak rozdíly mezi muži a ženami a mezi respondenty z hlediska subjektivního hodnocení vlastní spirituality nebyly statisticky a věcně významné. Nejvyšší hodnoty průměrného skóre na škále SHS a SLSS byly identifikovány u mužů, u respondentů v období časné adolescence a u těch, kteří prožívali dětství v prostředí úplné rodiny, hodnotili, že toto prostředí je bezpečné a podnětné, pociťovali přijetí ze strany pečující osoby, považovali se za duchovně založené a uvedli o sobě, že jsou spíše veselé povahy (tj. označili se jako „sangvinik“). Je však třeba poznamenat, že věcně významné rozdíly, dosahující střední až velký efekt (Cohen, 1988), byly nalezeny pouze mezi skupinami respondentů z hlediska subjektivního posouzení vnímaného temperamentu a hodnocení pocitu přijetí a bezpečí. Pearsonův korelační koeficient prokázal také významnou spojitost mezi mírou prožívaného štěstí a spokojeností respondentů ($r = 0,713$, $p < 0,001$, $N = 1975$).

Role vybraných faktorů ve vztahu k afektivní a kognitivní dimenzi osobní pohody dospívajících

V tab. 3 jsou uvedeny výstupy regresních analýz získané standardní metodou Enter², jak pro SHS, tak pro SLSS. Prediktory, které byly zahrnuty do regresního modelu se závisle proměnnou SHS vysvětlovaly dohromady 26,3 % rozptylu míry štěstí ($R^2 = 0,263$; $F = 43,728$, $p < 0,001$), resp. SLSS 26,6 % rozptylu celkové spokojenosti ($R^2 = 0,266$; $F = 44,368$, $p < 0,001$). Věcná významnost obou regresních modelů byla posuzována paralelně pomocí Cohenova indexu f^2 . Velikost účinku byla pro oba tyto modely velká ($f^2_{SHS} = 0,357$; $f^2_{SLSS} = 0,362$) (Cohen, 1988).

Z výstupů regresní analýzy vyplývá, že všechny zahrnuté prediktory v regresním modelu (SHS) statisticky významně přispívaly k predikci štěstí. Ženy v porovnání s muži vykazovaly nižší míru štěstí ($\beta = -0,050$; $p < 0,05$). Negativní vývojový trend byl zjištěn s ohledem na věk, přičemž v období střední ($\beta = -0,084$; $p < 0,01$) a pozdní ($\beta = -0,079$; $p < 0,01$) adolescence byl zaznamenán pokles v míře prožívaného štěstí. Ti, kteří prožívali své dospívání v neúplné rodině ($\beta = -0,099$; $p < 0,001$), v institucionálním zařízení ($\beta = -0,060$; $p < 0,01$), hodnotili toto prostředí jako nebezpečné ($\beta = -0,047$; $p < 0,05$) a nepodnětné ($\beta = -0,066$; $p < 0,01$) a neměli pocit přijetí pečující osobou ($\beta = -0,141$; $p < 0,001$), deklarovali nižší míru štěstí v porovnání s respondenty s odlišnou zkušeností. Respondenti, kteří se označili za „sangvinika“, se zároveň považovali za šťastnější než ti, kteří se označili za „cholerika“ ($\beta = -0,243$; $p < 0,001$), „flegmatika“ ($\beta = -0,090$; $p < 0,001$), resp. „melancholika“ ($\beta = -0,438$; $p < 0,001$). Z výstupů analýzy je rovněž patrné, že dospívající, kteří se nepovažovali za duchovně založené, byli méně šťastní ($\beta = -0,044$; $p < 0,05$).

Tab. 3 dále shrnuje výsledky analýzy pro regresní model týkající se celkové životní spokojenosti respondentů (SLSS). Je z ní patrné, že pohlaví a spiritualita sta-

² Celkový hrubý skóre škály SHS a SLSS byl mírně zleva zešikmený a křivka rozdělení byla plošší. Cookova distance nenaznačovala odlehle hodnoty (SHS $_{roz sah} 0,000-0,011$; SLSS $_{roz sah} 0,000-0,017$). Diagnostika kolinarit rovněž ukázala, že parametry regresního modelu nebyly ovlivněny multikolaritou (zjištěné hodnoty tolerance nebyly nižší než 0,1 a VIF hodnoty pro prediktory se pohybovaly v přijatelném intervalu 1,022–1,734).

tisticky ani věcně významně nepřispívaly k predikci spokojenosti. Naproti tomu věk predikoval spokojenost. I v tomto případě lze evidovat negativní vývojový trend, kdy dospívající v období pozdní adolescence vykazovali nejnižší míru spokojenosti ($\beta = -0,132$; $p < 0,001$). Ačkoliv efekt věku byl ve vztahu k SLSS marginální, byl nepatrně vyšší než v případě SHS. Podobně jako u SHS, celková životní spokojenost respondentů byla predikována prostředím, ve kterém prožívali dospívání a hodnocením tohoto prostředí z hlediska pocitu bezpečí a podnětnosti. Významnější roli pak hrálo subjektivní hodnocení pocitu přijetí ze strany pečující osoby a subjektivní posouzení vlastního temperamentu. Tj. respondenti, kteří vyrůstali v neúplné rodině ($\beta = -0,123$; $p < 0,001$), institucionálním zařízení ($\beta = -0,122$; $p < 0,001$), považovali prostředí za nebezpečné ($\beta = -0,104$; $p < 0,001$), nepodnětné ($\beta = -0,106$; $p < 0,001$) a nepociťovali přijetí ze strany pečující osoby ($\beta = -0,210$; $p < 0,001$), byli celkově méně spokojeni. Významně méně spokojeni byli i ti, kteří se považovali za „choleriky“ ($\beta = -0,137$; $p < 0,001$) a „melancholiky“ ($\beta = -0,293$; $p < 0,001$).

Při kontrole působení prediktorů zahrnutých do regresního modelu SHS, resp. SLSS, se ukázalo, že k vysvětlení rozptylu v míře prožívaného štěstí a spokojenosti nejvíce přispívalo subjektivní hodnocení vnímaného temperamentu (necelých 19 % z celkového rozptylu pro SHS a 8 % pro SLSS) a subjektivní hodnocení pocitu přijetí ze strany pečující osoby (2,6 % SHS, resp. 5,2 % SLSS). Naopak, velmi slabé efekty byly nalezeny s ohledem na pohlaví a spiritualitu. V porovnání s ostatními prediktory byla jejich role spíše marginální, neboť přispívaly k vysvětlení rozptylu SHS a SLSS nejméně.

DISKUSE

Jedním z přínosů této studie je, že komplexně analyzovala roli vybraných demografických, osobnostních a kontextuálních faktorů ve vztahu k osobní pohodě dětí a dospívajících ve věku 10–18 let. Ve studii byly v souladu s multidimenzionálním pojetím identifikovány dvě komponenty osobní pohody, afektivní (štěstí) a kognitivní (životní spokojenost). Protože štěstí odráží spíše afektivní prožitky a spokojenost reprezentuje spíše globální rozumové hodnocení života, bývají (mimo jiné např. z metodologických důvodů) tyto dvě komponenty osobní pohody rozlišovány. Obě jsou však součástí osobní pohody a tvoří její základní strukturu (Diener et al., 2002). V této práci, podobně jako v jiných výzkumech (Chui a Wong, 2016), které byly taktéž realizovány u dospívající populace, se potvrdila vzájemná provázanost těchto konstruktů (kladné hodnocení vlastních prožitků souviselo s kladným hodnocením životní spokojenosti dětí/dospívajících). Jejich vzájemný vztah byl důkladněji testován v řadě jiných studií, přičemž se zpravidla ukazuje, že vyšší úroveň štěstí predikuje vyšší míru životní spokojenosti (Bieda et al., 2019). Subjektivní míra prožívaného štěstí byla v tomto výzkumu zjišťována pomocí dotazníku SHS, celková životní spokojenost prostřednictvím SLSS. Oba tyto zahraniční nástroje byly v tuzemsku vůbec poprvé použity na takto věkově širokém vzorku dospívajících. V rovině metodologické lze za přínosné považovat to, že v této studii realizovaná adaptace a psychologická analýza SHS a SLSS ukázala, že obě české verze nástrojů jsou dostatečně validní a spolehlivé. V souladu se zahraničními výzkumy (např. Jiang a Huebner, 2017) se v této práci u obou testovaných nástrojů potvrdila předpokládaná jednofaktorová struktura, dále byla prokázána kritériální validita, vysoká vnitřní konzistence a test-retestová reliabilita. U obou českých verzí dotazníků bylo také dosaženo plné striktní invariance měření pro srovnávané skupiny respondentů z hlediska pohlaví.

Tento výzkum ukázal, že k predikci štěstí a spokojenosti významně přispívají některé osobnostní charakteristiky dospívajících a kontextuální faktory, přičemž vý-

znamný efekt byl zaznamenán zejména s ohledem na subjektivní hodnocení vlastního temperamentu a pocit přijetí pečující osobou. Naproti tomu méně významnou roli v tomto ohledu hrály faktory jako pohlaví a subjektivní hodnocení vlastní spirituality, které přispívaly k predikci osobní pohody jen marginálně a nalezené efekty ve vztahu k těmto faktorům byly celkově velmi slabé.

Ve studii byly identifikovány rozdíly v míře prožívaného štěstí a v hodnocení celkové životní spokojenosti respondentů. S ohledem na demografické faktory, jako je pohlaví, se ukázalo, že vyšší míru štěstí uváděli muži v porovnání s ženami, avšak rozdíl ve vztahu k celkové životní spokojenosti nebyl mezi těmito skupinami prokázán. Řada studií v této souvislosti upozornila na nekonzistentní zjištění (Chen et al., 2020). Bez ohledu na rozdíly mezi muži a ženami, Proctor et al. (2009) také zdůrazňují, že pohlaví přispívá k predikci osobní pohody adolescentů nepříliš silně, což je v souladu s tím, co bylo zjištěno také v tomto výzkumu. Ačkoliv se ukazuje, že pohlaví nemusí mít vždy přímou souvislost (případně jen velmi slabou) se štěstím a spokojeností, není možné vyloučit, že může podmiňovat vliv jiných proměnných. Jinými slovy, rozdíly mezi muži a ženami v míře prožívaného štěstí a spokojenosti by měly být vztahovány mimo jiné také k vývojovým zvláštnostem adolescence. Kožený et al. (2007) zjistili, že u žen v období střední adolescence existuje významnější propojení mezi emocionální podporou a životní spokojeností. Podobně např. Chui a Wong (2016) podotýkají, že existuje rozdíl mezi muži a ženami v přijímaných strategiích, které jim pomáhají posilovat osobní pohodu (jako příklad zmiňují překonávání negativních nálad, kdy se ženy častěji spoléhají na sociální podporu než muži).

Některé výzkumy realizované jak na populaci dospělých, tak u dětí/dospívajících dokumentují, že ne vždy se podařilo prokázat vztah mezi osobní pohodou a věkem (Diener et al., 2002; Povedano-Díaz et al., 2020; Seligson et al., 2005). Ačkoliv dosavadní studie přináší inkonzistentní výsledky ve vztahu i k této demografické charakteristice (Shek a Liang, 2018), v tomto výzkumu byly nalezeny rozdíly v osobní pohodě respondentů z hlediska časné, střední a pozdní adolescence. Podobně jako pohlaví, tak ale i tento demografický faktor neměl věcně významný efekt a k predikci osobní pohody dospívajících významněji nepřispíval. Výsledky však podporují hypotézu, která říká, že míra štěstí a celková životní spokojenost má tendenci klesat s narůstajícím věkem (Proctor et al., 2009; Shek a Liu, 2014). V rámci věkových kohort byl identifikován negativní vývojový trend v osobní pohodě, přičemž vyšší míru štěstí a spokojenosti deklarovali respondenti ve věku 10–13 let v porovnání s dospívajícími ve věku 14–16 let, resp. 17–18 let. Klesající míra osobní pohody v období střední a následně v pozdní adolescenci je nejčastěji dávána do souvislosti s vývojovými specifiky typickými pro toto období. Na pomezí časné a střední adolescence dochází k výraznějším hormonálním změnám, emoční nestabilitě a výkyvům nálad. A v pozdější době k postupnému vyhraňování osobnosti. Míra prožívaného štěstí a spokojenosti je v tomto období také významně spojována s nadějí, budoucím směřováním, souvisí s aspirací, potenciálem vlastního uplatnění ve společnosti, školním, eventuálně pracovním výkonem, vztahy s vrstevníky a relativně častým srovnáváním s nimi, ale je rovněž velmi závislá na sebepojetí, na tom, jak se dospívající vnímá, hodnotí a jaký zaujímá vztah k vlastní osobě (obraz vlastního vs. ideálního já) (Blatný et al., 2004; Povedano-Díaz et al., 2020).

Tento výzkum ukázal, že respondenti, kteří prožívali dospívání doma v úplné rodině, považovali prostředí, v němž vyrůstali, za bezpečné a podnětné a cítili přijetí ze strany pečující osoby, byli prokazatelně šťastnější a spokojenější než ti, kteří měli odlišnou socializační zkušenost. Tyto výsledky podporují zjištění jiných studií, které zdůrazňují roli kontextuálních faktorů ve vztahu k osobní pohodě dětí/dospívajících

(Delgado et al., 2020; Schütz et al., 2014 ad.). Jako důležité prediktory osobní pohody lze považovat jak změny v rodinné struktuře, socioekonomické faktory rodiny nebo materiální deprivaci, tak především vztahy a interakce mezi jejími členy. Rodinná koheze a pozitivní nastavení vzájemných vztahů posilují u dětí/dospívajících pocit sounáležitosti a bezpečí. Tyto faktory mají významnou spojitost s jejich osobní pohodou (Lausten a Frederiksen, 2016; Leto et al., 2019). Pozitivní nastavení vztahů mezi rodičem a dítětem funguje mimo jiné jako „nárazník“ vůči negativním vlivům a stresovým událostem a také pomáhá formovat pozitivní vnímání života dítěte/dospívajícího (Shek a Liu, 2014). Výsledky tohoto výzkumu jsou do značné míry v souladu také s Bronfenbrennerovou teorií ekologických systémů a některými dalšími studii, které prokázaly, že rodiče, kteří poskytují svým dětem náležitou sociální podporu, naslouchají jim, společně s nimi tráví volný čas a prohlubují pocit přijetí, významně zvyšují nejenom pocit jejich bezpečí, ale i osobní pohodu (Newland, 2015). Jak dále ukazují výsledky tohoto výzkumu, respondenti, kteří prožívali dospívání v prostředí institucionálního zařízení (jako např. v dětském domově, azylovém domově, diagnostickém nebo výchovném ústavu), vykazovali nižší míru osobní pohody než děti/dospívající z (ne)úplných rodin. Tito dospívající zároveň nejčastěji hodnotili prostředí, v němž probíhala jejich socializace, za nebezpečné a nepodnětné a v porovnání s dětmi/dospívajícími z úplných, resp. neúplných rodin nejčastěji uváděli, že se necítí být přijati ze strany pečující osoby. Bez ohledu na to, že existují značné rozdíly mezi jednotlivými zařízeními, jako je např. azylový domov v porovnání s výchovným ústavem, společným znakem institucionalizace je adaptace a přizpůsobení dítěte/dospívajícího na podmínky daného zařízení. Důsledky spojené se socializací v institucionálním zařízení, které mají negativní vliv na míru prožívaného štěstí a celkovou osobní pohodu, popsal ve své studii např. Delgado et al. (2020). V porovnání s dětmi/dospívajícími z úplných rodin, ti, kteří jsou umístěni v některém z typů institucionálního zařízení, ve vyšší míře čelí psychické deprivaci v oblasti biologické, sociální a psychické a mají také větší šanci, že budou ohroženi společensky nežádoucími jevy. Významně se u nich zvyšuje pravděpodobnost nižšího společenského uplatnění, sociální exkluze, stigmatizace, emoční/sociální nestability, ale také více pocítují menší sociální podporu dospělých a v menší míře se cítí být přijati sociálním okolím (Leto et al., 2019; Schütz et al., 2014). Mimo jiné, nálezy vyplývající z tohoto výzkumu mohou sloužit k přehodnocení dosavadního dominantního postoje české společnosti včetně politiky v oblasti péče o zranitelné skupiny. Česko patří v porovnání s ostatními evropskými státy k zemím, kde je počet umístěvaných dětí/dospívajících do institucionální péče jedním z nejvyšších. V uplynulém desetiletí bylo každoročně do nějakého typu takového zařízení umístěno v průměru 6700 dětí/dospívajících (nejvyšší procento tvořili klienti dětského domova a dětského domova se školou, přesněji 76 %)³. Deinstitutionalizace včetně posílení pěstounské péče o tyto děti, které by jinak byly umístěny do kolektivního zařízení, může být významným pozitivním východiskem k celkovému posílení sociální inkluze, soudržnosti, a především prevencí před rozvojem duševních poruch a rizikového chování, které se u takto „institucionalizovaných“ dětí/dospívajících vyskytují v relativně vysoké míře.

Ve vztahu k vybraným osobnostním faktorům, které byly v této studii analyzovány, bylo zjištěno, že respondenti, kteří se považovali za duchovně založené, byli zároveň šťastnější než ti, kteří se za duchovně založené nepovažovali. Rozdíl mezi těmito skupinami však nebyl prokázán s ohledem na celkovou životní spokojenost.

³ Zdrojová data pro vlastní výpočty byla získána z veřejně přístupné databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR – <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

Jak již ale bylo konstatováno výše, role tohoto faktoru nebyla příliš věcně významná. K predikci osobní pohody přispíval faktor v malé míře. Silnější souvislost mezi štěstím a spiritualitou identifikovali ve své studii Holder et al. (2010), přičemž zjistili, že respondenti ve věku 8–12 let s vyšší mírou spirituality byli šťastnější. V tomto výzkumu se ukázalo, že u respondentů, kteří se označili za duchovně založené, docházelo s narůstajícím věkem k mírnému poklesu v míře prožívaného štěstí ($r = -0,165$; $p < 0,001$) a v hodnocení spokojenosti ($r = -0,173$; $p < 0,001$). Ačkoliv spiritualita je v období adolescence považována za důležitou komponentu ve vývoji osobnosti včetně osobní pohody (Kor et al., 2019), v případě tohoto výzkumu byla souvislost mezi analyzovanými konstrukty nízká. Zjištěný výsledek mohl být ale ovlivněn zvolenou metodologickou procedurou sběru dat (k posouzení vlastní spirituality byla využita jednopoložková otázka). Již citovaní Holder et al. (2010) ve své práci také uvedli, že spiritualita dětí/dospívajících přispívá k vysvětlení variance štěstí 3–26 % v závislosti na použitém výzkumném nástroji, který byl k hodnocení spirituality použit. Dalším možným vysvětlením slabšího vztahu mezi spiritualitou a osobní pohodou dospívajících může být ale také to, že spirituální zaměření respondentů se může realizovat nepřímo, skrze jiné konstrukty. Podle Jensenové (2021) může spiritualita mít na osobní pohodu dospívajících nepřímý efekt a vztah mezi těmito konstrukty může být ovlivněn různými mediátory. Duchovnost a spirituální zaměření se typicky může v tomto období odrážet v prožívání smyslu života, vztazích, v postojích k sobě samému i okolí atp. Výše uvedené zjištění je proto nutné interpretovat s obezřetností a vztah mezi spiritualitou a osobní pohodou u jednotlivých věkových kohort v období adolescence je potřeba podrobněji ověřit v navazujících výzkumech.

Dalším analyzovaným osobnostním faktorem v této studii bylo subjektivní vnímání vlastního temperamentu. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že tento faktor bylo možné považovat za nejpřínosnější ve vztahu k predikci osobní pohody dětí/dospívajících, neboť k vysvětlení celkové míry rozptylu štěstí a spokojenosti přispíval nejpodstatněji. V porovnání s tímto faktorem hrály menší roli kontextuální faktory, jako pocit přijetí pečující osobou, typ prostředí, v němž respondenti prožívají dospívání, a hodnocení pocitu bezpečí a podnětnosti tohoto prostředí. Ukázalo se také, že tyto osobnostní charakteristiky přispívají významně více k predikci osobní pohody v porovnání s demografickými faktory, jako je pohlaví či věk. Tento poznatek přispívá k tomu, co bylo opakovaně identifikováno i v jiných výzkumech (Blatný a Šolcová, 2016; Diener et al., 2002; Leto et al., 2019). Zjištění o významu tohoto faktoru navíc koresponduje s řadou realizovaných studií, které prokázaly silný vztah mezi osobnostními rysy a osobní pohodou dospělých (Stavrova, 2019). Je však třeba poznamenat, že v průběhu vývoje osobnosti dětí/dospívajících se temperament dotváří. Některý z jeho rysů, determinující emocionální osobnosti, se nemusel zejména u nejmladších respondentů tohoto výzkumu ještě plně projevovat. Avšak např. Holder a Klassen (2010) ve své studii poukázali na významný vztah mezi štěstím a temperamentovými rysy, jako je extraverte/neuroticismus, již u 9letých dětí. Tito autoři zároveň podotýkají, že biologicky determinované rysy temperamentu mohou předurčovat prožívání osobní pohody v dospělosti. Výzkumy realizované jak u dospělé populace, tak i u dětí/dospívajících naznačují, že jsou to zejména rysy podobné neuroticismu (např. úzkostnost, náladovost), které negativně korelují s prožívaným štěstím a hodnocením vlastní spokojenosti. Naopak, extraverte bývá spojována s vyšší mírou prožívané osobní pohody (Blatný et al., 2004; Holder a Klassen, 2010; Leto et al., 2019; Proctor et al., 2010; Stavrova, 2019). I když se tento výzkum přímo nezaměřoval na rysy definující základní osobnostní dimenze neuroticismu/extraverze, výsledky ukazují, že respondenti, kteří sami sebe označili za „sangvinika (veselá

povaha, často se smějící“, byli významně šťastnější a spokojenější než ti, kteří se kategorizovali jako „výbušná povaha (cholerik)“, „klidná povaha, člověk, kterého jen tak něco nerozhází (flegmatik)“ nebo jako „hodně přemýšlivá, povaha spíše do sebe uzavřená (melancholik)“. Za nejméně šťastné a spokojené se v tomto výzkumu považovali „melancholici“. Osobnostní rysy melancholiků se nejvíce pojí s rysy neuroticismu. Z hlediska emočního prožívání u nich převládá úzkost, těžkomyslnost, smutek, trápení, depresivní nálada či pesimistické projevy chování včetně nižší adaptability (Mikšík, 2007). Autonomní nervová soustava u emocionálně nestabilních melancholiků je v porovnání s extraverty reaktivnější a tato reaktivita ovlivňuje osobnost melancholika. Řada teoretických koncepcí uznává biologicky determinované rysy osobnosti (včetně temperamentu) a sociální/environmentální faktory, které ovlivňují osobní pohodu, zároveň ale existují protichůdné názory o míře jejich vlivu (Brown a Rohrer, 2020). Příkladem může být často citovaná a populární teoretická koncepce osobní pohody, kterou publikovali Lyubomirsky et al. (2005). Tato jejich koncepce zdůrazňuje tzv. „chronickou úroveň štěstí“ a jednotlivé okruhy faktorů, které ji ovlivňují. Chronickou úroveň štěstí je chápána přetrvávající či trvalejší úroveň štěstí, která je typická pro každého člověka. Podle této teorie je chronická úroveň štěstí zhruba z 50 % ovlivněna osobním nastavením úrovně štěstí, které je geneticky podmíněné, stabilní v čase a je mimo jiné výrazem osobnostních temperamentových rysů. Teorie připisuje nižší míru vlivu dalším dvěma okruhům faktorů, tj. asi 10 % životním okolnostem člověka (kam je možné zařadit např. vliv kulturního prostředí, ve kterém jedinec žije) a 40 % intencionálním aktivitám (činnosti, kterým se jedinec věnuje na základě svého rozhodnutí a jejichž prostřednictvím může ovlivnit vlastní štěstí). Tuto teoretickou koncepci vysvětlující míru vlivu jednotlivých faktorů na osobní pohodu člověka zpochybnili jak v rovině koncepční, tak v rovině empirické Brown a Rohrer (2020). Ti kritizují především velmi nízký podíl, který je připisován životním událostem, a naopak vysoký podíl intencionálním aktivitám, které mají mít podle teorie vliv na chronickou úroveň štěstí. Autoři výše zmíněné koncepce tuto kritiku ve své práci později uznali (Sheldon a Lyubomirsky, 2021).

Limity výzkumu a podněty pro budoucí studie

Ve vztahu k designu a metodologii prezentovaného výzkumu je třeba upozornit na některé skutečnosti, které mohly vést ke zkreslení výsledků. Platnost zjištění je poznamenána některými omezeními, např. tím, že byl realizován průřezový výzkum a identifikované vztahy není možné interpretovat kauzálně. Úskalí provedeného výzkumu lze spatřovat mimo jiné i v tom, že nebylo pracováno s reprezentativním vzorkem respondentů, tudíž míra zobecnění výsledků výzkumu je diskutabilní a spíše omezená. Výsledky výzkumu mají v tomto smyslu spíše indikativní povahu a jsou relevantní především pro výzkumný vzorek, se kterým bylo pracováno. Výsledky by proto měly být replikovány na reprezentativním vzorku. Z metodologického hlediska lze za problematické považovat to, že sběr dat byl uskutečněn on-line (výsledky výzkumu tak mohly být ovlivněny tím, že ze strany pověřených osob nemusela být některým dětem/dospívajícím poskytnuta informace o výzkumu a zprostředkována žádost o vyplnění dotazníků). Dalším limitem je použití některých sebeposuzovacích jednopoložkových škál v dotazníku. Získaná data jejich prostřednictvím mohou mít menší vypovídací hodnotu, a to především v porovnání s ověřenými standardizovanými nástroji. V případě tohoto výzkumu se to týká např. posouzení vlastní spirituality a zejména vnímaného temperamentu, kde byly jednopoložkové škály využity. Pro zjištění trvalejších rysů osobnosti se záměrně vycházelo ze známé Hippokratovy typologie temperamentu, se kterou jsou děti seznamovány již na druhém stupni zá-

kladných škol (pojmy jako sangvinik, melancholik ad., které jsou v běžné komunikaci často používané a se kterými bylo v dotazníku pracováno, byly dobře srozumitelné i nejmladším respondentům tohoto výzkumu, a navíc, pro větší názornost byly blíže upřesněny také pomocí adjektiv, resp. stručným popisem). Nicméně použitá jednopoložková škála je ovšem spíše přibližným a hrubým indikátorem (odhadem) rysů osobnosti. Pro komplexnější a objektivnější zhodnocení jednotlivých konstruktů osobnosti, jako je zejména neuroticismus a extraverte, které se ukazují jako významné faktory související s osobní pohodou dětí/dospívajících, by bylo vhodnější použít některý ze standardizovaných nástrojů (např. dotazník Piers–Harris 2 Children’s Self-Concept Scale, verze 2, resp. jeho 14položkovou subškálu „Nepodléhání úzkosti“).

V porovnání s výzkumy u dospělé populace je problematika osobní pohody dětí a dospívajících relativně málo zmapována. Nepříznivá situace spojená se společenským „lockdownem“ a uzavřením škol v důsledku šíření viru SARS-CoV-2 zapříčiňujícího onemocnění označované jako covid-19 však ještě více zvýraznila naléhavost reflektovat toto klíčové téma. Ačkoliv v této studii jsou reportovány výsledky získané v době před vypuknutím pandemie, navazující práce mohou využít SHS a SLSS a zodpovědět např. otázku, do jaké míry se liší subjektivní pohoda dětí a dospívajících v porovnání s výsledky prezentovanými v této studii.

V této práci se ukázalo, že kontextuální faktory, jako jsou zejména negativní hodnocení pocitu přijetí pečující osobou a dospívání prožívané v institucionálním prostředí, negativně predikovaly osobní pohodu. Budoucí výzkumy by proto mohly zaměřit pozornost také na analýzu souvisejících a nedostatečně prozkoumaných faktorů, které mohou mít spojitost s prožívaným štěstím a spokojeností „institucionalizovaných klientů“, kteří se ocitají v zařízeních kolektivní výchovy. V tomto ohledu není dostatečně probádán vztah mezi osobní pohodou těchto dětí/dospívajících a jejich celkovou spokojeností v oblasti sociálních vztahů (zejména vztah s rodiči, sourozenci, vrstevníky, učiteli, případně s dalšími pro děti/dospívající významnými osobami). Méně prozkoumán je také např. efekt míry sociální inkluze, délka pobytu klientů v kolektivním zařízení a vliv velikosti a umístění institucionálního zařízení ve vztahu k jejich osobní pohodě (Delgado et al., 2020).

ZÁVĚR

Nižší míra štěstí a spokojenosti byla v této studii zjištěna u dětí/dospívajících, kteří sami sebe označili za choleriky a melancholiky, nepocítovali přijetí ze strany pečující osoby, prožívali dospívání doma v neúplné rodině, v institucionálním zařízení a považovali prostředí, v němž vyrůstali, za nebezpečné a nepodnětné. Zjištěny byly rozdíly v osobní pohodě z hlediska časné, střední a pozdní adolescence, přičemž nejvyšší míra štěstí a spokojenosti byla identifikována u respondentů v období časné adolescence a nejnižší byla u dospívajících ve věku 17–18 let. Ačkoliv vyšší míru štěstí vykazovali muži v porovnání s ženami a ti, kteří se označili za duchovně založené ve srovnání s těmi, kteří sami sebe za duchovně založené nepovažovali, rozdíl ve vztahu k celkové životní spokojenosti nebyl mezi těmito skupinami prokázán.

Studie dokládá, že k predikci štěstí a spokojenosti významně přispívaly některé osobnostní charakteristiky dospívajících a kontextuální faktory, přičemž významný efekt byl zaznamenán s ohledem na subjektivní hodnocení vlastního temperamentu a pocitu přijetí pečující osobou. Naproti tomu velmi slabé efekty byly nalezeny ve vztahu k pohlaví a subjektivnímu hodnocení spirituality – tyto faktory celkově přispívaly k predikci osobní pohody marginálně.

LITERATURA

- American Psychological Association (2009). *Publication manual of the American Psychological Association*. American Psychological Association.
- Antaramian, S., Huebner, S., & Valois, R. (2008). Adolescent life satisfaction. *Applied Psychology, 57*(1), 112-126. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00357.x>
- Badri, M., Nuaimi, A., Guang, Y., Sheryani, Y., & Rashedi, A. (2018). The effects of home and school on children's happiness: a structural equation model. *International Journal of Child Care and Education Policy, 12*(17). <https://doi.org/10.1186/s40723-018-0056-z>
- Bieda, A., Hirschfeld, G., Schönfeld, P., Brailovskaia, J., Lin, M., & Margraf, J. (2019). Happiness, life satisfaction and positive mental health: investigating reciprocal effects over four years in a Chinese student sample. *Journal of Research in Personality, 78*, 198-209. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2018.11.012>
- Bjarnason, T., Bendtsen, P., Arnarsson, A., Borup, I., Iannotti, R., Löfstedt, P., Haapasalo, I., & Niclasen, B. (2012). Life satisfaction among children in different family structures: a comparative study of 36 western societies. *Children & Society, 26*(1), 51-62. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x>
- Blatný, M., Jelínek, M., Dosedlová, J., & Klimusová, H. (2004). Personality correlates of self-esteem and life satisfaction. *Studia Psychologica, 46*(2), 97-104.
- Blatný, M., & Solcová, I. (2016). Osobnostní předpoklady a osobní pohoda. *Československá psychologie, 60*(1), 2-12.
- Brown, N., & Rohrer, J. (2020). Easy as (happiness) pie? A critical evaluation of a popular model of the determinants of well-being. *Journal of Happiness Studies, 21*(1), 1285-1301. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00128-4>
- Chen, F. (2007). Sensitivity of goodness of fit indexes to lack of measurement invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 14*(3), 464-504. <https://doi.org/10.1080/10705510701301834>
- Chen, X., Cai, Z., He, J., & Fan, X. (2020). Gender differences in life satisfaction among children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Happiness Studies, 21*(1), 2279-2307. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00169-9>
- Chui, W., & Wong, M. (2016). Gender differences in happiness and life satisfaction among adolescents in Hong Kong: Relationships and self-concept. *Social Indicators Research, 125*(3), 1035-1051. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0867-z>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. L. Erlbaum Associates.
- Delgado, P., Carvalho, J., Montserrat, C., & Li-osada-Gistau, J. (2020). The subjective well-being of Portuguese children in foster care, residential care and children living with their families: challenges and implications for a child care system still focused on institutionalization. *Child Indicators Research, 13*, 67-84. <https://doi.org/10.1007/s12187-019-09652-4>
- Diener, E., Lucas, R., & Oishi, S. (2002). Subjective well-being: the science of happiness and life satisfaction. In S. Snyder, & S. Lopez (Eds.), *The handbook of positive psychology* (pp. 63-73). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780195187243.013.0017>
- Dinisman, T., Montserrat, C., & Casas, F. (2012). The subjective well-being of Spanish adolescents: variations according to different living arrangements. *Children and Youth Services Review, 34*(12), 2374-2380. <https://doi.org/10.1016/j.chldyouth.2012.09.005>
- Ehrhardt, J., Saris, W., & Veenhoven, R. (2000). Stability of life-satisfaction over time: Analysis of change in ranks in a national population. *Journal of Happiness Studies, 1*(2), 177-205. <https://doi.org/10.1023/A:1010084410679>
- Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., & Brähler, E. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Testcentrum.
- Hamplová, D. (2015). *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele*. Fortuna Libri.
- Holder, M., Coleman, B., & Singh, K. (2012). Temperament and happiness in children in India. *Journal of Happiness Studies, 13*(2), 261-274. <https://doi.org/10.1007/s10902-011-9262-x>
- Holder, M., Coleman, B., & Wallace, J. (2010). Spirituality, religiousness, and happiness in children aged 8-12 years. *Journal of Happiness Studies, 11*(2), 131-150. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9126-1>
- Holder, M., & Klassen, A. (2010). Temperament and happiness in children. *Journal of Happiness Studies, 11*, 419-439. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9149-2>
- Huebner, S. (1991). Initial development of the Student's life satisfaction scale. *School Psychology International, 12*(3), 231-240. <https://doi.org/10.1177/0143034391123010>
- Izzaty, R. (2018). Happiness in early childhood. *Psychological Research and Intervention, 1*(2), 64-77. <https://doi.org/10.21831/pri.v1i2.22024>
- Jensen, L. (2021). The cultural psychology of religiosity, spirituality, and secularism in ado-

- lescence. *Adolescent Research Review*, 6(5), 277-288. <https://doi.org/10.1007/s40894-020-00143-0>
- Jiang, X., & Huebner, S. (2017). Students' life satisfaction scale: analysis of factorial invariance across gender. *Journal of Well-Being Assessment*, 1, 25-34. <https://doi.org/10.1007/s41543-017-0002-9>
- Kim, S., Miles-Mason, E., Kim, Ch., & Esquivel, G. (2013). Religiosity/spirituality and life satisfaction in Korean American adolescents. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5(1), 33-40. <https://doi.org/10.1037/a0030628>
- Kor, A., Pirutinsky, S., Mikulincer, M., Shoshani, A., & Miller, L. (2019). A longitudinal study of spirituality, character strengths, subjective well-being, and prosociality in middle school adolescents. *Frontiers in Psychology*, 10(377), 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00377>
- Kožený, J., Csémy, L., & Tišanská, L. (2007). Strukturální analýza modelu životní spokojenosti adolescentů. *Československá psychologie*, 51(3), 224-237.
- Krulichová, E. (2021). Changes in crime-related factors and subjective well-being over time and their mutual relationship. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 65, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2021.100457>
- Lausten, M., & Frederiksen, S. (2016). Do you love me? An empirical analysis of the feeling of love amongst children in out-of-home care. *Scottish Journal of Residential Child Care*, 15(3), 90-103. <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2017.07>
- Lee, J. (2016). Impact of school psychological environment variables on happiness of Korean youths. *Japanese Psychological Research*, 58(4), 310-319. <https://doi.org/10.1111/jpr.12126>
- Leto, I., Petrenko, E., & Slobodskaya, H. (2019). Life satisfaction in Russian primary schoolchildren: links with personality and family environment. *Journal of Happiness Studies*, 20(6), 1893-1912. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0036-6>
- Lu, L. (1999). Personal or environmental causes of happiness: A longitudinal analysis. *The Journal of Social Psychology*, 139(1), 79-90. <https://doi.org/10.1080/00224549909598363>
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.111>
- Lyubomirsky, S., & Lepper, H. (1999). A measure of subjective happiness: preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research*, 46(2), 137-155. <https://doi.org/10.1023/A:1006824100041>
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Portál.
- Mikšík, O. (2007). *Psychologické teorie osobnosti*. Karolinum.
- Newland, L. (2015). Family well-being, parenting, and child well-being: Pathways to healthy adjustment. *Clinical Psychologist*, 19(1), 3-14. <https://doi.org/10.1111/cp.12059>
- Povedano-Díaz, A., Muñoz-Rivas, M., & Vera-Perea, M. (2020). Adolescents' life satisfaction: the role of classroom, family, self-concept and gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 1-12. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010019>
- Proctor, C., Linley, A., & Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: a review of the literature. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 583-630. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9110-9>
- Proctor, C., Linley, A., & Maltby, J. (2010). Very happy youths: benefits of very high life satisfaction among adolescents. *Social Indicators Research*, 98(3), 519-532. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9562-2>
- Ryff, C. (2014). Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 10-28. <https://doi.org/10.1159/000353263>
- Schütz, F., Sarriera, J., Bedin, L., & Montserrat, C. (2014). Subjective well-being of children in residential care centers: comparison between children in institutional care and children living with their families. *Psicoperspectivas*, 15(1), 19-30. <https://doi.org/10.5027/psicoperspectivas-Vol14-Issue1-fulltext-517>
- Seligson, J., Huebner, S., & Valois, R. (2005). An investigation of a brief life satisfaction scale with elementary school children. *Social Indicators Research*, 73(3), 355-374. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-2011-3>
- Shek, D., & Liang, L. (2018). Psychosocial factors influencing individual well-being in Chinese adolescents in Hong Kong: a six-year longitudinal study. *Applied Research in Quality of Life*, 13(10), 561-584. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9545-4>
- Shek, D., & Liu, T. (2014). Life satisfaction in junior secondary school students in Hong Kong: a 3-year longitudinal study. *Social Indicators Research*, 117(3), 777-794. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0398-4>
- Sheldon, K., & Lyubomirsky, S. (2021). Revisiting the sustainable happiness model and pie chart: can happiness be successfully pursued? *The Journal of Positive Psychology*, 16(2), 145-154. <https://doi.org/10.1080/17439760.2019.1689421>
- Siyez, D., & Kaya, A. (2008). Validity and reliability of the Brief multidimensional

students' life satisfaction scale with Turkish children. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 26(2), 139-147. <https://doi.org/10.1177/0734282907307802>

Slezáčková, A., Benešová, K., Farkasová, K., Kupcová, M., Pokluda, J., & Senciová, Z. (2015). Psychosociální souvislosti životní spokojenosti u žáků českých základních škol. *Annales psychologici*, 2(1), 39-54.

Stavrova, O. (2019). How much do sources of happiness vary across countries? A review of the empirical literature. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 71(1), 429-464. <https://doi.org/10.1007/s11577-019-00612-y>

The European Code of Conduct for Research Integrity. (2017). All European Academies. <https://allea.org/code-of-conduct/>

Tian, L., Zhang, J., & Huebner, S. (2015). Preliminary validation of the Brief multidimensional students' life satisfaction scale (BMSLSS) among Chinese elementary school students. *Child Indicators Research*, 8(4), 907-923. <https://doi.org/10.1007/s12187-014-9295-x>

Zemanová, V., & Dolejš, M. (2015). *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Univerzita Palackého v Olomouci.

SOUHRN

Cíl. Studie komplexně analyzuje vybrané demografické, osobnostní a kontextuální faktory a jejich roli ve vztahu k subjektivnímu hodnocení pocitů štěstí a spokojenosti u 1975 dětí/dospívajících ve věku 10–18 let.

Metody. Výzkumný vzorek byl sestaven oslovením základních a středních škol, zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy, diagnostických ústavů, dětských a azylových domovů v Česku. Míra štěstí a celková životní spokojenost byla zjišťována pomocí Subjective Happiness Scale (SHS; Lyubomirsky a Lepper, 1999) a Student's Life Satisfaction Scale (SLSS; Huebner, 1991). Sběr dat byl uskutečněn vyplněním online dotazníků v roce 2020 před vypuknutím pandemie covid-19.

Výsledky. Mnohonásobnou lineární regresní analýzou bylo zjištěno, že míra štěstí a spokojenosti má tendenci klesat v období střední a pozdní adolescence. Nižší míra štěstí a spokojenosti byla zjištěna u respondentů, kteří prožívali dospívání doma v neúplné rodině, v institucionálním zařízení, považovali prostředí, v němž vyrůstali, za nebezpečné a nepodnětné, nepocítovali přijetí ze strany pečující osoby a sami sebe považovali za „choleriky“ a „melancholiky“.

Závěry. K predikci štěstí a spokojenosti nejvíce přispívalo subjektivní hodnocení vlastního temperamentu a pocitu přijetí pečující osobou.

Velmi slabé efekty byly nalezeny s ohledem na pohlaví a spiritualitu. V této studii realizovaná adaptace a psychometrická analýza SHS a SLSS poukázala, že obě české verze nástrojů lze považovat za validní a spolehlivé k identifikaci štěstí a spokojenosti u dané populace dospívajících.

Limity studie. Omezení se vztahují k průřezovému charakteru výzkumu a ke skutečnosti, že vzorek nebyl reprezentativní. Psychosociální data, jako hodnocení pocitu přijetí pečující osobou, temperament či spiritualita, byla získána ze subjektivních vypovědí dospívajících prostřednictvím jednopoložkových škál.

PŘÍLOHA

České znění dotazníkových položek použitých v tomto výzkumu

Škála subjektivního štěstí (*Subjective Happiness Scale; Lyubomirsky & Lepper, 1999*)

Instrukce pro respondenty: „U každého ze 4 následujících tvrzení/otázek zakroužkuj bod na stupnici, o kterém se domníváš, že tě nejlépe popisuje.“

Znění položek včetně variant odpovědí:

1. *Obecně se považuji za:* 1 (nepřilíš šťastného člověka) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 (velmi šťastného člověka)
2. *Ve srovnání s většinou svých vrstevníků se považuji za:* 1 (méně šťastného) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 (více šťastného)
3. *Někteří lidé jsou obecně velmi šťastní. Užívají si života bez ohledu na to, co se děje; dostávají ze všeho maximum. Do jaké míry vystihuje toto tvrzení tebe?* 1 (vůbec) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 (hodně)
4. *Někteří lidé obecně nejsou příliš šťastní. Ačkoli nemají depresi, nezdají se tak šťastní, jak by mohli být. Do jaké míry vystihuje toto tvrzení tebe?* 1 (vůbec) – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 (hodně)

Škála životní spokojenosti studentů (*Students' Life Satisfaction Scale; Huebner, 1991*)

Instrukce pro respondenty: „Níže je uvedeno 7 výroků, které se týkají toho, jak jsi v životě spokojený/á. U každého z následujících výroků vyber z celkem 6 nabízených variant tu odpověď, která vyjadřuje, jak moc s výrokem nesouhlasíš, či souhlasíš.“

Znění položek: 1. Můj život se vyvíjí dobře; 2. Můj život je dobrý takový, jaký je; 3. Ve svém životě bych chtěl změnit hodně věcí (–); 4. Přál bych si mít jiný život (–); 5. Mám dobrý život; 6. Ve svém životě mám, co chci; 7. Mám lepší život než většina mých vrstevníků.

Poznámka: Symbol „–“ uvedený v závorce u výroku 3 a 4 vyjadřuje reversní kódování.

Varianty odpovědí: (1) rozhodně nesouhlasím; (2) spíše nesouhlasím; (3) mírně nesouhlasím; (4) mírně souhlasím; (5) spíše souhlasím; (6) rozhodně souhlasím.